

ТАМУ КАДЕ ШТО СЕ СРЕЌАВААТ ТРАДИЦИЈАТА И СЕГАШНОСТА

Снежана Мирасчиева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Апстракт

Актуелно, комплексно и значајно по својата природа и суштина, односот меѓу традиционалното и сегашноста се среќава и во сферата на образованието во бројни сегменти, како во делот на содржини за поучување и учење, од аспект на односот меѓу учителот и ученикот, способностите и ликот на учителот, форми и начини на наставна работа. Од тие причини се определивме за прашањето на односот меѓу традицијата и сегашноста и местото каде се среќаваат. Во трудот правиме обид да внесеме една нова светлина на односот меѓу традицијата и сегашноста, да се расветлат некои аспекти на и така комплексното прашање, но не како непроучувани туку како прашања кои одамна се одговорени, прашања на кои одговорил Климент. Од тука, односот меѓу традицијата и сегашноста се проучува од перспектива на сегашноста, со упатства на нашиот учител Климент кои ги остави како слика на конгруентен учител.

Клучни зборови: *образование, учење, учител, традиција.*

THE PLACE WHERE TRADITION MEETS THE CONTEMPORARY

Snezana Mirascieva¹,

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Abstract

Current, complex and significant in its nature and essence, the relationship between the traditional and the present is also found in the field of education in numerous segments, such as the content of teaching and learning, the aspect of the relationship between teachers and students, teachers' abilities and character, as well as the forms and ways of conducting the teaching process. That is why we chose the question of the relation between the tradition and the present and the place where they meet. This paper is an attempt to bring a new light into the relation between tradition and the present and to answer some aspects of this already complex question, but not as something unstudied, but questions already answered to by St. Clement a long time ago. Therefore, the relationship between tradition and the present is studied from the perspective of the present, with instructions from our teacher St. Clement that he left as an image of a congruent teacher.

Key words: *education, learning, teacher, tradition.*

Вовед

За односот меѓу традицијата и современоста пишуваат многу филозофи, социолози, комуниколози, педагози, психолози, уметници, лингвисти... Односот меѓу традиционалното и модерното, современо, сегашно не само што било предмет на бројни теориски размислувања и емпириски истражувања, кои ја богатаат научната ризница, туку е актуелно секогаш а и денес. Комплексно и значајно по својата природа и суштина, односот меѓу традиционалното и модерното се среќава и во сферата на образованието, во делот на содржини за поучување и учење, од аспект на односот меѓу учителот и ученикот, способностите и ликот на учителот, форми и начини на наставна работа. Од тие причини се определивме за прашањето на односот меѓу традицијата и сегашноста и местото каде се среќаваат. Намерата во трудот не е да ги изнесеме и анализираме сознанијата во нивната хронологија. Во трудот правиме обид да внесеме една нова светлина на прашањето за односот меѓу традицијата и сегашноста, да се расветлат некои аспекти на и така комплексното прашање, но не како непроучувани туку како прашања кои одамна се одговорени, прашања на кои одговорил Климент. Од тука, односот меѓу традицијата и сегашноста се проучува од перспектива на сегашноста, со упатства на нашиот учител Климент кои ги остави како слика на конгруентен, животоопитен учител. Бројните ракописи создавани од IX до XVII век, се највредните извори за проучување на македонската и општословенската книжевна историја, црковност, јазик, култура, образование. Во анализите на историјата и богатото наше минато, името на нашиот учител, Св. Климент Охридски, го бележи стремежот и напорите за чување на идентитетот на нашиот јазик и книжевност, култура и образование. Неговото дело кое е надградба над делото на неговиот учител Методиј ги удира темелите на образованието на македонско тло. Во таа смисла, животот и творештвото на Св. Климент се проучува од различни аспекти при што се истакнува неговиот придонес во развојот на словенската писменост и култура, јазик и образование. И токму на полето на образованието, се фокусира вниманието во текстот што следи, но не со намера да го каже веќе кажаното, ниту со намера да го вреднува тоа што веќе е вреднувано, туку да отвори една нова перспектива на многупати докажаниот придонес и потврдено значење и великоста на делата на Св. Климент на полето на образованието. За таа цел, се иницираат некои прашања во сегментот на институционализираното образование кои всушност го определуваат местото каде се среќаваат традицијата и сегашноста.

Од традиција до сегашност – таму каде што се среќаваат традицијата и сегашноста

Нашето внимание овде ќе го задржиме на определување на значењето на поимите содржани во насловот на овој дел. Имено, зборот традиција (лат.

traditio) значи пренесување, предавање од колено на колено, усно ширење (поуки, верувања, обичаи, навики) (Вујаклија, 962). Традицијата е предавање на искуствата и културното наследство (обичаи, верувања, норми, вредности) на некоја заедница, пренесувани-усно, писмено или со примена, од генерација на генерација, предавање (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61966>). Всушност, поимот традиција се определува на два начина: како сеќавање или чување на приказни и обичаи, историја од генерација на генерација, без пишан збор, исклучиво со усно предание, што се постигнува со рима, а често и со ритам. Тоа е усната традиција. Со втората определба, поимот традиција се дефинира како процедура која се повторува кај секоја генерација, секоја година без исклучок. Со други зборови традицијата е нешто што се дава на чување, нешто што е верување или однесување кое потекнува од минатото и се пренесува од една генерација на друга со определено значење. Поимот традиција има повеќе значења, како усна односно писмена трансмисија на верувања, обичаи, практики, концепции, збир на културни добра и процес на пренесување заради чување. Секој народ, секоја култура, секоја заедница има своја традиција и обичаи кои го одржуваат континуитетот и посебноста на тој народ, група и култура. Од тука со право говориме дека нам Учителот Св. Климент и неговите учители ни оставија големо културно наследство, првенствено јазикот како клучна димензија на нашиот ентитет и идентитет.

Што се однесува до поимот сегашност, се определува со поимите: актуелност, денешница, современост, стварност, реалност кои контекстуално имаат суптилно различно значење, во зависност од начинот на употреба. Поимот сегашност иако најчесто се користи како придавка, се јавува и во форма на прилог со што го менува значењето.

Имајќи ја во предвид јасната дистинкција меѓу поимите, во текстот што следи се враќаме кон веќе посочените прашања во сферата на образованието како: односот меѓу учителот и ученикот, содржини за поучување и учење, способностите и ликот на учителот, форми и начини на наставна работа. Цениме дека проучувањето и компаративниот принцип на размислување токму на овие прашања ги определуваат местата каде се среќаваат традицијата и сегашноста.

Прашањето за односот на учителот со ученикот е старо колку и поучувањето и учењето. Низ анализите на литературата, дојдовме до записите за Св. Климент. Затоа редовите испишани подолу ги посветуваме на записите за Климент, како учител и ученик. Ученикот учи од моделот, учителот. Со други зборови, да се оди по патот на учителот, значи да се поддржува учителот. Во таа смисла е и значењето на св. Климент Охридски и неговите учители Светите Кирил и Методиј. Како нивен најдобар ученик, Климент имал можност лично да се осведочи во нивните креации и дела и да ги применува за време на целиот свој живот (Антиќ, С.В. 11). „Љубовта на Климент кон првоучителот не никнала однадеж, туку се создавала, растела и јакнела со години и години за да се вкорени длабоко во неговото битие. Целиот духовен растеж на Климент

всушност е под татково раководство на Методие, во негово присуство и под сјајните зраци на неговата љубов и грижа за идниот соучесник во великото дело на создавање и ширење на словенската писменост, просвета, богослужба и култура. „Вообичаената интимност на сродни личности по карактер и дух, се создаваше постепено и сигурно, движејќи се по сосем природни врвици. Далекувидниот Методие знаел да ги оцени реално сестраните способности на јуношата Климент и да ги согледа неговите дарби во суштина. Со вроден инстинкт на благороден учител, на просветител каков што треба да биде секој учител без исклучок, умеел да му помогне на јуношта да ги открие сам во себе сите свои вредности и да почне да ги развива, обогатува и оплеменува со неисцрпно трудољубие за доброто на сопствениот народ и другите еднакви браќа и луѓе воопшто. Климент имал среќа да расте во близина на Методиј. Со скромност, велика и чиста, што не го напуштила ниту во еден миг на животот, ги слушал жедно поуците навлегувал се посигурно во областа на оние науки што го влечеле најмногу. Пргав и неуморен, надарен и невообичаено умен, Климент осознал дека ја нашол целта на својот живот. А колку е тешко да се најде вистинската цел на човечкиот живот! И затоа гледал во Методиј како во нешто достоинствено да се поддржува, да се следи, да се љуби.“(Константинов, 4-5). Овде, не може а да не се спомене делот од Пространото житие каде Теофилакт пишува дека Климент си го поставил како образец на својот живот великиот Методија. „И така поставувајќи си го за основа на сопственото поведење неговиот живот и дела како некаква слика на животописец опитен во уметноста, тој се трудел себе да се наслика според него, бидејќи тој го познавал Методиевиот живот како никој друг оти од млади години го придружувал и со свои очи ги видел сите дела на својот учител“. Климент како ученик го сакал неуморното учење, а како учител се моделира според образецот на својот учител. Ученикот е верен следбеник на својот учител дотолку доколку односот меѓу ученикот и учителот се темели на еден од основните принципи - почит и доверба. За довербата кон ученикот ќе го споменеме моментот на изразување на довербата што ја имал неговиот учител Кирил кога при разделбата, пред смртта на Кирил, во *Краткото житие* се вели: „го повика ученикот свој, кој ќе стане епископ Велички (и), Сава, Ангеларие, Горазд и Наум и ги поучи во православието“. Сега веќе Климент ја менува улогата, тој е следбеник на своите учители. Немирен по дух и неуморен борец, со неисцрпна сила работи неуморно во областа Кутмичевица. Неуморната работа на Климент Охридски во Кутмичевица е опишана во Пространото (Опширно) житие од Теофилакт каде се раскажува за седумгодишната просветителско-црковна дејност на Климент и неговиот однос со учениците. Теофилакт раскажува дека Климент имал 3500 ученици во Охридската книжевна школа (првиот словенски универзитет) каде вели: „А нас смирените и недостојните, поради величието на својата добрина, беше не сторил поблиски од другите и ние постојано бевме со него.....Ние никогаш не

го видовме да е безработен, туку тој ги учеше децата на разни начини – на едни им ги покажуваше формите на буквите, на други им ја објаснуваше смислата на напишаното, а на третите им ги водеше рацете за да пишуваат“. Вака работел Климент, според зборовите на неговите ученици (според Теофилакт, како што запишал во Пространото житие), и дење и ноќе, оддавајќи се на молитва или занимавајќи се со читање, или пак пишуваше книги, а понекогаш вршеше и две работи: и пишуваше и им предаваше на децата некакво знаење. По примерот на учителот, неговите ученици биле најдобри во животот и учењето. Овие записи упатуваат на тоа каков треба да биде односот на учителот со ученикот, односно учителот треба да работи согласно потребите на секој ученик одделно (на едни им ги покажуваше формите на буквите, на други им ја објаснуваше смислата на напишаното, а на третите им ги водеше рацете за да пишуваат) согласно потребите на секоја индивидуа, еднакво почитувајќи ја. „А понекогаш вршеше две работи – пишуваше и им предаваше на децата некаков урок... Во секоја енорија тој имаше по неколцина одбрани меѓу другите – и тоа не сосем малу на број, бидејќи набројуваа до 3500 души. Со нив тој повеќе се дружелеше и им ги појаснуваше подлабоките места од Писанијата. А нас, смирените и недостојните, нè направи поприближени до себе си отколку другите“... Некои од своите ученици Климент ги поставувал за чтеци, некои за ѓакони, подѓакони, свештеници. Или согласно денешниот педагошко-дидактички речник, Климент во својата педагошка работа го применувал принципот на индивидуализација, во работата – методот на демонстрација.

Од аспект на организациската поставеноста на наставната работа – се заклучува дека „првите словенски училишта на Климент Охридски можат да се поделат на три степени школување, нешто слично како и денешните наши училишта: на училишта од прв степен, училишта од втор степен и училишта од трет степен. Во училиштата од прв степен можат да се разликуваат три одделенија. Прво одделение во кое им се покажувало на учениците како се пишуваат буквите, второ одделение, во кое се појаснувала смислата на написаното, и трето одделение, во кое се предавало разни уроци. Се разбира, дека не е исклучиво дека уроците не се состоеле само од црковна историја, литургија, туку имало предавања од некои други предмети, како на пример краснопис, граматички правила со правопис, реторика, омилитика, основните математички дејствија и нешто друго слично, или сосем истоветно, со предметите што се предавале во тогашните византиски училишта. Училиштето од втор степен било слично со денешниве наши училишта од соодветниот степен-стручно училиште со стручна настава за подготвување стручни кадри-учители, проповедници и мисионери за ширење на христијанската религија и култура и на словенската писменост и просвета. Во училиштето од трет степен скоро сите ученици се склони да гледаат прв словенски универзитет, прв таков меѓу Словените, прв на Балканот и прв во Европа. Се разбира дека наставата се

одвивала во рамките на тогашниот степен од развитокот на науката, бидејќи од неговата катедра се предавале „повисоките места од Писанијата“. Слушателите од третиот степен Климент ги имал направено „поприближни до себе си“ од другите ученици и слушатели.“ (75-76, Климент Охридски, Битола, 1966).

На прашањето кои и од која возраст биле учениците на Климент, во биографските записи за Климент стои, Ние никогаш не го видовме без работа, зашто или деца учеше...“,,Кога виде дека народот не е обучен во ништо, Климент не си даде сон на очите, ниту дремка на клепките....зашто грижата за народот ја сметаше за своја храна и наслада“.....Клирот тој го учеше на црковно благостројство и на сè што се однесува до псалмопеенењето и молитвите“ од што јасно се гледа дека неговите ученици биле и деца, и возрасни, и свештеници и други црковни служители кои ги учел разнообразно. Всушност првите словенски училишта, отворени од Климент Охридски биле народни училишта во потполна смисла на зборот. Учителот Климент, во својата енорија ја шири мрежата на училиштата, но истовремено работејќи на создавање учебници и учебни помагала. Зашто, вистинскиот учител е учителот кој остава зад себе големи дела. А Климент е нашиот најголем учител. Па, покрај просветната дејност, се занимавал и со книжевна дејност. И тука го следи патот на своите учители. Имено, како директен следбеник на првоучителите Кирил и Методиј, е творец на бројни поучни слова. Климентовите поучителни состави биле извонредно популарни текстови поради нивниот јасен едноставен израз со стил достапен до обичните верници. Во црквите држел христијански поуки, обраќајќи се на луѓето едноставно и братски. Покрај усното обраќање, изречените беседи ги составил писмено. Неговите беседи биле поучителни и пофални. Првите биле слова наменети за неуките народни маси, составени како лесно прифатливо четиво разбирливо за секого. Основната нивна карактеристика е големата дидактичност. Биле со цел на лесен и достапен начин да ја приближи на луѓето христијанската суштина, а содржината се однесувала на појаснувања за значењето на Велигден, Божик, за благовеста на Богородица, за Светата Троица, за светите апостоли. Пофалните слова со возвишеност и искреност се беседи и пофалби за неговите учители Кирил и Методиј, за Исус Христос, за Богородица, за Св. Јован Крстител. Поучителното творештво на Климента покажува тематско разнообразие, при што поучителните слова се јавуваат во неколку разновидности: како црковни поученија за даден празник или светител или како поученија за „душеполезно“ читање. За Св. Климент Охридски е карактеристична постапката на создавање цели циклуси од поучителни слова, кои го покриваат целогодишниот црковен обред.(М.Ј.Тошиќ, 69). Вечно подвижниот и немирниот дух на Климент Охридски се разнел преку неговите творби и ученици широм словенските народи заради силината на неговиот култ.

Колку што е познато и значајно делото на првиот ученик на браќата Св. Кирил и Св. Методиј, толку се скромни сознанијата за неговата личност. Со младешка скромност, тој умешно избегнува да говори за себе во своите списи.

За односот со учителот Климент, и доживувањата на својот учител, анонимниот ученик и прославувач на неговото дело, во воспевната творба за Климента, интонирана пославувачки, химноспевно ги евоцира спомените за големата дејност на саканиот учител. Анонимниот ученик со восхит и трепет во гласот обраќајќи му се на саканиот учител, ќе рече: „Ти со своите беседи по сите краишта на земјава ги поучи во верата сите со сезлатното учење. Која ли црква не се осветли од твоите слова?! Со книжевни лачи го наполни целиот свет со учење. Ги напои со книжевни слова и го напои целиот свет со духовни лачи“, нарекувајќи го „ластовице златоуста“, „славеју добросесен“, „јазиче медоточен“, „очи златозрачни“ како израз на силината на беседите на саканиот учител и нивната вредност. Методичноста на неговите беседи е израз на живиот пламен на учителовиот збор, хармоничноста на композицијата, јасниот израз и јазик разбирлив за населението кои го изразуваат немирниот дух на Климента. Овие зборови на пофалното слово кон учителот говорат за значењето на личноста и ликот на учителот врз ученикот. Со нив анонимниот ученик упатува не само благодарност кон својот учител, туку и препорака за тоа каков треба да биде учителот, почнувајќи од надворешен изглед, израз на лице, поглед, неговиот лик и личност.

Заклучок

Размислувањата за ликот и делото на Св.Климент и неговата школа, првиот универзитет на овие простори го насловивме како Таму каде што се среќаваат традицијата и сегашноста. Можеби, за читателот логичен би бил насловот Таму каде се среќаваат минатото и сегашноста, но не! Традицијата не е исто што и минатото, но е дел од минатото. Традицијата е предавање, давање на чување на искуствата и културното наследство (обичаи, верувања, вредности од генерација на генерација). А сегашноста е поим со кој се објаснува феноменот со временска димензионираност, се наоѓа меѓу минатото и иднината, со различно значење во зависност од периодот на кој се однесува. Нашите размислувања за прашањето каде се среќаваат традицијата и сегашноста се движат во сферата на образованието, така што сите одговори и аргументи ги бараме во богатата ризница на пишани документи од македонската писменост и култура.

За јасна дескрипција на местата каде се среќаваат традицијата и сегашноста низ делата на Климента и сегашноста во образовната сфера го користиме денешниот педагошко-дидактички речник кој на моменти можеби ќе звучи нереално и гламурозно но фактички и аргументирано тоа е вистинито. Денес, историскиот и книжевен фонд располага со бројни записи за неговиот лик и дело така што намерата во трудот е вниманието да се фокусира на некои прашања во наставата кои ги почнува нашиот учител Климент а кои се актуелни и денес, како способностите на наставникот за општење, ликот на наставникот, стилот

на говорење, односот со учениците, содржините на поучувањето и учењето, форми и начини на работа со учениците.

На крајот од овој разговор, зборовите што следат ги определуваат заклучните зборови: „Книжевната и писателската дејност на Климента, земена во целина била толку опширна и плодотворна, што нему му припаѓа едно од највидните места во развитокот на словенската просвета во односната епоха“ (Н.Л.Туницки, во Книга за Климент Охридски, 1966,46). Убедена сум дека *Таму каде што се среќаваат традицијата и сегашноста* се уште една потврда за грандиозната фигура на Климент, првиот оригинален словенски писател и просветител. Исто така сум убедена дека има уште многу неистражени моменти каде се среќаваат традицијата и сегашноста, но за нив на некоја следна средба!

Сепак, големината на делото, величината на словото испишано од Климента говори за неговиот авторитет, кој по неговата смрт сè повеќе и повеќе растел, оставајќи голем завет пред генерациите по него: *Да се чува словото и јазикот!*

Користена литература

- [1] Антиќ, С.В.(2008). *Свети Климент Охридски*. НУУБ „Св.Климент Охридски“
- [2] Димовски, Ѓ., Ѓорески, Т., Најдески, К., Попоски, К., Размоски, М., Точкоски, В., Узуноски, Ѓ. (1966).*Климент Охридски*.Битола:Матична библиотека „Климент Охридски“
- [3] Конески, Б., Поленаковиќ,Х., Спасов, А., Угринова,Р (редак.одбор). (1966). *Книга за Климент Охридски*. Скопје: Кочо Рацин
- [4] Мирасчиева,С. (2016). За односот меѓу учителот и ученикот - од Климента до денес, во *Климентовото дело* (зборник на трудови од меѓународна научна конференција),Штип: Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Филолошки факултет, стр.77-83
- [5] Тошиќ-Јакимовска, М. (2010). Свети Климент Охридски како основоположник на Охридската книжевна школа во „*Св. Климент Охридски и Охридската духовна и книжевна школа*“(*Четврта научна средба*). Скопје: НУБ,„Св.Климент Охридски“,стр.51-60.